

Suomen Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) toimeenpanosuunnitelma 2023-2026

Sosiaali- ja
terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön
RAPORTEJA JA MUISTIOITA | 2024:9

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2024:9

Suomen Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) toimeenpanosuunnitelma 2023-2026

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Romaniasain neuvottelukunnat

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

Tekijänoikeuslaki (404/1961) 9 § Tekijänoikeussuojaa vailla olevat teokset

ISBN pdf: 978-952-00-5669-8

ISSN pdf: 2242-0037

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Suomen Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) toimeenpanosuunnitelma 2023-2026

Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita 2024:9

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Yhteisötekijä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Romaniasiaain neuvottelukunnat

Kieli Suomi

Sivumäärä

45

Tiivistelmä

Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo3) vuosille 2023–2030 sisältää yhteensä 71 erillistä toimenpide-ehdotusta. Toimenpide-ehdotusten taso laajuuden ja resurssivaatimusten suhteen vaihtelee suuresti. Poliittisena ohjelmana Rompo3 -ohjelma ei myöskään määrittele tarkkaan, miten toimenpiteiden suhteen tulee edetä, vaan ohjelmassa ehdotetut yhteistyötahot yhdessä määrittelevät roolinsa ja toimintatapansa omista lähtökohdistaan. Tämä toimeenpanosuunnitelma on suunniteltu näiden toimenpide-ehdotusten käynnistämisen helpottamiseksi sekä tuomaan esille ne toimenpiteet, joita toivotaan toteutettavan heti ohjelmakauden alussa.

Valtioneuvoston periaatepäätös (STM/2023/11) sitoo Suomea vuoteen 2030 asti romanien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta koskevan EU:n strategisen puiteohjelman mukaisesti Rompo3 toimeenpanoon. Toimeenpanosuunnitelma on tehty vuosille 2023–2026. Toimeenpanosuunnitelma kuvaa toimenpide-ehdotusten toimeenpanoa poikkihallinnollisena yhteistyönä. Se laadittiin Rompo3-ohjelmatyöhön osallistuneiden yhteistyötahojen yhteiskehittämisen prosessina jatkotyönä ohjelmalle. Osa toimenpide-ehdotuksista ovat laajuudeltaan mittavia ja siksi ne käsittävät koko ohjelmakauden 2023–2030. Toimeenpanosuunnitelmassa on myös esitelty jo käynnissä olevia romanityön muotoja, jotka toteuttavat osaltaan tiettyä toimenpide-ehdotusta. Osa toimenpide-ehdotuksista ei ole vielä käynnistynyt ja niiden kohdalla toimeenpanosuunnitelma toimii yhteistyöhön kannustavana ohjeistuksena.

Asiasanat romani, romanit, osallisuus, yhdenvertaisuus, toimeenpano

ISBN PDF 978-952-00-5669-8

ISSN PDF

2242-0037

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5669-8>

Plan för genomförande av Finlands program för romsk politik (Rompo3) 2023–2026

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2024:9

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Utarbetad av	Institutet för hälsa och välfärd & delegationerna för romska ärenden		
Språk	Finska	Sidantal	45

Referat

Finlands program för romsk politik 2023–2030 (Rompo3) innehåller sammanlagt 71 separata åtgärdsförslag. Åtgärdsförslagen varierar stort vad gäller omfattning och resurskrav. Eftersom Rompo3-programmet är ett politiskt program har det inte heller exakt fastställts hur man ska gå vidare med åtgärderna, utan de samarbetsparter som föreslås i programmet ska tillsammans utifrån sina egna utgångspunkter fastställa rollerna och verksamhetsätten. Denna genomförandeplan har utformats för att underlätta inledandet av dessa åtgärdsförslag och för att ta fram de åtgärder som man hoppas ska vidtas genast i början av programperioden.

Enligt statsrådets principbeslut (SHM/2023/11) är genomförandet av Rompo3-programmet bindande för Finland fram till 2030 i överensstämmelse med EU:s strategiska ram för romers jämlikhet, inkludering och delaktighet. Genomförandeplanen gäller åren 2023–2026. Planen beskriver genomförandet av åtgärdsförslagen som ett förvaltningsövergripande samarbete och den utarbetades som en fortsättning på Rompo3-programmet i en gemensam utvecklingsprocess mellan de samarbetsparter som deltog i arbetet. En del av åtgärdsförslagen är omfattande och täcker därför hela programperioden 2023–2030. I genomförandeplanen presenteras också de former av arbetet med romska frågor som redan inletts och som bidrar till att genomföra ett visst åtgärdsförslag. En del av åtgärdsförslagen har ännu inte inletts och för deras vidkommande fungerar genomförandeplanen än så länge endast som vägledning för att sporra till samarbete.

Nyckelord rom, romer, delaktighet, jämlikhet, genomförande

ISBN PDF 978-952-00-5669-8 **ISSN PDF** 2242-0037

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5669-8>

Implementation plan 2023–2026 for Finland’s National Roma Policy (ROMPO 3)

Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2024:9

Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Group author	Finnish Institute for Health and Welfare & Advisory Boards on Romani Affairs		
Language	Finnish	Pages	45

Abstract

Finland’s National Roma Policy (ROMPO3) for 2023–2030 contains a total of 71 separate proposals for measures. The level of the proposed measures varies greatly in terms of their scope and the resources needed. Due to its political nature, the ROMPO3 programme does not define clearly how to proceed with the measures. Instead, the partners proposed in the programme can together define their roles and working methods on their own terms. This implementation plan is designed to facilitate the initiation of these proposed measures and to highlight those measures that should be implemented right at the start of the programming period.

Finland is bound by Government Resolution STM/2023/11 to implement the ROMPO3 programme until 2030 in accordance with the EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation. The implementation plan covers the period 2023–2026. It describes the implementation of the proposed measures as cross-administrative cooperation. It was drawn up as a follow-up to the programme through a joint development process between the partners involved in the ROMPO3 programme work. Some of the proposed measures are extensive in scope and, because of this, cover the entire programming period 2023–2030. The implementation plan also discusses the current forms of Roma work, which contribute to the implementation of a certain proposed measure. Some of the proposed measures have not been launched yet. For these measures, the implementation plan serves as a guideline encouraging cooperation.

Keywords Roma person, the Roma, inclusion, equality, implementation

ISBN PDF 978-952-00-5669-8 **ISSN PDF** 2242-0037

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5669-8>

Sisältö

Tiivistelmä	7
Johdanto	8
Lyhenteet	10
Toimenpide-ehdotukset	12

Tiivistelmä

[Suomen romanipoliittinen ohjelma \(Rompo3\) vuosille 2023–2030](#) sisältää yhteensä 71 erillistä toimenpide-ehdotusta. Toimenpide-ehdotusten taso laajuuden ja resurssivaatimusten suhteen vaihtelee suuresti. Poliittisena ohjelmana Rompo3 -ohjelma ei myöskään määrittele tarkkaan, miten toimenpiteiden suhteen tulee edetä, vaan ohjelmassa ehdotetut yhteistyötahot yhdessä määrittelevät roolinsa ja toimintatansa omista lähtökohdistaan. Tämä toimeenpanosuunnitelma on suunniteltu näiden toimenpide-ehdotusten käynnistämisen helpottamiseksi sekä tuomaan esille ne toimenpiteet, joita toivotaan toteutettavan heti ohjelmakauden alussa.

[Valtioneuvoston periaatepäätös \(STM/2023/11\)](#) sitoo Suomea vuoteen 2030 asti romanien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta koskevan EU:n strategisen puiteohjelman mukaisesti Rompo3 toimeenpanoon. Toimeenpanosuunnitelma on tehty vuosille 2023–2026. Toimeenpanosuunnitelma kuvaa toimenpide-ehdotusten toimeenpanoa poikkihallinnollisena yhteistyönä. Se laadittiin Rompo3-ohjelmatyöhön osallistuneiden yhteistyötahojen yhteiskehittämisprosessina jatkotyönä ohjelmalle. Osa toimenpide-ehdotuksista ovat laajuudeltaan mittavia ja siksi ne käsittävät koko ohjelmakauden 2023–2030. Toimeenpanosuunnitelmassa on myös esitelty jo käynnissä olevia romanityön muotoja, jotka toteuttavat osaltaan tiettyä toimenpide-ehdotusta. Osa toimenpide-ehdotuksista ei ole vielä käynnistynyt ja niiden kohdalla toimeenpanosuunnitelma toimii yhteistyöhön kannustavana ohjeistuksena.

Toimenpide-ehdotusten tilannekuva noudattaa Rompo3 tavoitekokonaisuuksia: Romanivastaisuuteen, rasismiin ja syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen; Romanit palvelujärjestelmässä elinkaarimallin mukaisesti (lapset ja nuoret, perheet ja työikäinen väestö, ikääntyvä romaniväestö ja erityisen haavoittavassa asemassa olevat); Romanian koulutustason parantaminen eri asteilla; Romanian työllisyyden parantaminen ja tuloerojen kaventaminen; Asumiseen liittyvien haasteiden purkaminen; Terveys ja hyvinvointi; Romanikulttuurin ja -taiteen tukeminen; Romanikielen elvytys; Kansainvälinen romanipolitiikka ja Romanipolitiikan vaikuttavuuden kehittäminen.

Asiasanat: romani, romanit, yhdenvertaisuus, osallisuus, osallistuminen, romanipolitiikka, toimeenpano, yhteistyö, toimeenpanosuunnitelma

Johdanto

Toimeenpanosuunnitelma kattaa vuosien 2023–2026 aikana toteutettavaksi suunniteltuja toimenpiteitä. Osa Rompo3 -ohjelmassa mainituista toimenpiteistä odotetaan toteutettavaksi väliarvioinnin jälkeen vuosina 2027–2030 ja sen vuoksi niitä ei ole sisällytetty tähän toimeenpanosuunnitelmaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

Toimeenpanosuunnitelma kuvaa toimenpide-ehdotusten toimeenpanoa poikkiallinnollisena yhteistyönä vuosien 2023–2026 aikana. Rompo3:n toimenpide-ehdotukset nojaavat päätavoitteiden ja romaniväestön perusoikeuksien toteutumisen sisällyttämiseen eli valtavirtaistamiseen osaksi olemassa olevia tai käynnistymässä olevia ohjelmia, hankkeita ja lakisääteisten tehtävien toteuttamista niin kansallisella kuin alueellisella tasolla. Ohjelma toimii yhdensuuntaisesti erikseen hyväksytyjen valtioneuvoston strategioiden ja ohjelmien kanssa ja osana niiden toimeenpanoa erikseen sovittavalla tavalla.

Rompo3 -ohjelman jokaisen toimenpide-ehdotuksen yhteydessä on ehdotettu yhteistyötahoja toimenpide-ehdotuksen toteuttamiseksi. Nimensä mukaisesti sekä toimenpiteet että yhteistyötahot niiden toteuttamiseksi ovat ehdotuksia, jotka muotoutuivat Rompo3 -ohjelmaa kehitettäessä yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Toimenpide-ehdotukset eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta niiden toteuttamiseen on vahva suositus yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumiseksi Suomen romaniväestön kohdalla. Yhteistyötahot määrittelevät mahdollisen osallistumisensa ohjelman toimeenpanoon lakisääteisten tehtäviensä ja resurssiensa puitteissa. Romanijärjestöjen ja eri toimijoiden osallistaminen toimenpiteiden toteutuksen suunnitteluun on tärkeää sosiaalisesti kestävä kehityksen sekä hyvän lopputuloksen saavuttamiseksi.

EU:n komissio on linjannut romanistrategiansa painopisteiksi koulutuksen, työllisyyden, terveyden ja asumisen. Rompo3:n tavoite on parantaa romaniväestön yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä osallistumista omaa viiteryhmiensä koskevan politiikan toimeenpanoon YK:n kestävä kehityksen periaatteen ”ei mitään meistä ilman meitä” mukaisesti. Lämpileikkaavana tavoitteena EU:n ja Suomen

romanistrategioissa on romaneihin kohdistuvan rasismien ja syrjinnän poistaminen ja perusoikeuksien yhdenvertainen toteutuminen sekä romanien oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tämä turvataan Suomen perustuslaissa.

Toimeenpanosuunnitelmassa on esitelty soveltuvien osien eurooppalaisessa romanipolitiikassa suositeltuja seurantaindikaattoreita. Tämän lisäksi Suomen toivotaan kehittävän omia kansallisia indikaattoreita romanipoliittisen ohjelman toteutumisen seurantaan.

Lyhenteet

ARA	Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus
ARONK	alueellinen romaniasiain neuvottelukunta
AVI	Aluehallintovirasto
CERV	Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot -rahoitusohjelma
CEU	Central European University yksityinen yhdysvaltalainen yliopisto Keski-Euroopassa
DIAK	Diakonia ammattikorkeakoulu
EN	Euroopan neuvosto
ESR	Euroopan sosiaalirahasto
EU	Euroopan Unioni
ETYJ	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö
FRA	EU:n perusoikeusvirasto
HKI	Helsingin kaupunki
HY	Helsingin yliopisto
HVA	hyvinvointialue
MONET	THL:n Kulttuurisen moninaisuuden asiantuntijaryhmä
NAPE	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta
NRCP	National Roma Contact Point, kansallinen romaniyhdyspiste (STM:ssä)
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights, YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto
OKM	opetus- ja kulttuuriministeriö
OM	oikeusministeriö
OPH	Opetushallitus
POHA	Poliisihallitus
POLAMK	Poliisiammattikorkeakoulu
PRT	paikallinen romanityöryhmä
RCM	Roma Civil Monitor, romanikansalaisyhteiskunnan varjoraportointi
ROMPO	Romanipoliittinen ohjelma
RONK	romaniasiain neuvottelukunta

SETA ry.	sateenkaari-ihmisten ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö
SKS	Suomalaisen kirjallisuuden seura
SM	sisäministeriö
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
SRF	Suomen Romanifoorumi – Fintiko Romano Forum
SRY	Suomen Romaniyhdistys ry.
STEA	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus
STEP-k	oulutus ammatillinen oppilaitos (aiemmin Seurakuntaopisto)
TAIKE	Taiteen edistämiskeskus
TEM	työ- ja elinkeinoministeriö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
UM	ulkoministeriö
VANE	Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta
VNK	Valtioneuvoston kanslia
VTKL	Vanhustyön keskusliitto
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YVV	Yhdenvertaisuusvaltuutettu
YLE	Yleisradio Oy
YM	ympäristöministeriö

Toimenpide-ehdotukset

Romanivastaisuuteen, rasismiin ja syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Vastuutahot: VNK, OM, YVV, SM, POHA, STM, RONK, AVI, ARONK, THL, Kuntaliitto, romanijärjestöt, muut sidosryhmät (kunnat, hyvinvointialueet)

EU (FRA) vaikuttavuusindikaattori	Mahdollinen tietolähde
Osuus ihmisistä, jotka kokevat tulleensa syrjityiksi romanitaustansa vuoksi	YVV syrjintäilmoitukset (n=) THL/ Helsingin yliopisto, erillistutkimus (laadullinen selvitys)
Osuus väestöstä, joka ei tunne olonsa mukavaksi romanit naapureinaan	Perusoikeusbarometri
Romaneihin kohdistuvat viharikokset	Poliisiammattikorkeakoulu
Osallisuusindikaattori	THL

Antirasistinen politiikka kattaa myös muut syrjintää kokevat etniset ryhmät kuin romanit ja Rompo3:n rasisminvastainen toimintalinja on valtavirtaistettu valtion syrjinnän vastaiseen yhdenvertaisuuspolitiikkaan. Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa viitoittaa Suomen rasisminvastaisia toimia vuosien 2023–2026 aikana.

Hallituksen yhdenvertaisuustiedonannon mukaisesti Valtioneuvoston kanslia (VNK) koordinoi Suomen syrjinnän ja rasismin vastaista politiikkaa vuodesta 2024 alkaen. VNK käynnisti marraskuussa 2023 [Yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanohankkeen](#) (16.11.2023 – 31.3.2027). Hankkeen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja torjua rasismia, ja varmistaa yhdenvertaisuustiedonannossa listattujen toimenpiteiden toteutuminen. Keväällä 2024 valmistuu myös aiheeseen liittyvä toimeenpanosuunnitelma.

1 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Toteutetaan seuranta-tutkimus syrjintäkokeusten, osattomuuden ja ulkopuolisuuden vaikutuksista eri ikäisten romanien hyvinvointiin hyödyntäen osallisuusindikaattoreita osana toimenpiteiden vaikuttavuusarviointia.	STM, THL, OM, romanijärjestöt.	Tutkimuksia on toteutettu vuoteen 2030 mennessä ja niissä esille nousevat seikat huomioidaan tulevissa valtakunnan tason toimintaohjelmissa.	Aktiivinen toimijuus ESR+ (HY, THL, romanijärjestöt)
2 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Poliisin ja romaniväestön yhteistyön kehittäminen etnisen profiloinnin estämiseksi. Profilointikiellon toteutumista seurataan yhteistyössä poliisihallinnon ja romaniväestön kesken.	SM, YVV, POHA, RONK, romanijärjestöt	Yhteistyön kehittämisen pohjalta seurataan profilointikiellon toteutumista ja raportoidaan tilannehavainnoista. Havaittuihin epäkohtiin on puututtu.	Yhteistyötahot toteuttavat ja seuraavat toimenpidettä. Aloitettu 2023.
3 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Kehitetään toimenpiteitä, joilla tehdään profilointikielto tiettäväksi turvallisuusalan ja poliisihallinnon rakenteissa. Turvallisuusalan elinkeinolupaa tarkastellaan myös profilointikiellon noudattamisen osalta.	SM, YVV, POHA, RONK, romanijärjestöt, Polamk	Yhteistyön kehittämisen pohjalta seurataan profilointikiellon toteutumista ja raportoidaan tilannehavainnoista. Havaittuihin epäkohtiin on puututtu.	Yhteistyötahot toteuttavat ja seuraavat toimenpidettä. Aloitettu 2023.

4 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Romanit osallistetaan yhdenvertaisuussuunnitelmien kehittämiseen eri aloilla ja alueilla. Kunta- ja aluetason tarkastelulla varmistetaan, että romanit on huomioitu suunnitelmissa ja edistetään huomioimista alueilla, joissa romaneja asuu.	STM, THL, OM, RONK, ARONK, YVV, Kuntaliitto, kunnat, hyvinvointialueet.	Määrällinen (on huomioitu/ei huomioitu) ja jatkuva seuranta romanien huomioimisesta ja kuulemisesta kuntien ja hyvinvointialueiden yhdenvertaisuussuunnitelmissa.	Yhteistyötahot toteuttavat ja seuraavat toimenpidettä. Aloitettu 2023.
5 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Romanipolitiikan jalkauttaminen hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointikertomuksiin ja -suunnitelmiin.	STM, THL, RONK, ARONK, PRT, hyvinvointialueet, kunnat, Kuntaliitto.	Rompo3 -ohjelman toimenpiteet soveltuvin osin on huomioitu hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa.	Yhteistyötahot pohtivat toteutusta resurssien puitteissa.
6.Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Varmistetaan, että romanilapset ja -nuoret ovat huomioituna kuntien ja hyvinvointialueiden tase-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa sekä koulukohteisissa yhdenvertaisuussuunnitelmissa. Jalkautetaan tuloksia ja toimenpiteitä kuntien nuorisotoimiin sekä romanijärjestöille.	STM, THL, ARONK, Kuntaliitto, YVV, kunnat, hyvinvointialueet.	Seurataan romanilasten ja -nuorten kuulemista ja huomioimista yhdenvertaisuussuunnitelmissa. Sisällytetään kysymys huomioimisesta kuntiin ja hyvinvointialueille suunnatulla kyselyllä.	Yhteistyötahot pohtivat toteutusta resurssien puitteissa.

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

Rompo3-toimenpiteet 1, 4, ja 5 ja 6 poikkileikkaavat THL:n strategisesti merkittäviä kokonaisuuksia. THL:n Yhdenvertaisuuden osallisuuden koordinaatiossa tuetaan monia (ESR+) -rahoitteisia romanien osallisuutta edistäviä hankkeita.

Vuosina 2023–2026 toteutuu mm. Zetanes–Yhdessä – hanke, johon osallistuu Rom-Mikkeli ry. ja hanketta rahoittaa Etelä-Savon ELY-keskus, Mikkelin kaupunki ja Euroopan sosiaalirahasto.

Suomen Romanifoorumi osallistuu Mahdollisuus osallisuuteen -hankkeeseen, jota hallinnoi DIAK ja hanketta rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto.

THL:n Aktiivinen toimijuus- hankkeen lisäksi muut vuosina 2023–2026 toteutettavat ESR-rahoitteiset romanihankkeet liittyvät koulutukseen ja työllisyyteen ja ne kuvataan kyseisissä luvuissa. THL osallistuu toimenpide 1:n toteutukseen osana Aktiivinen toimijuus (ESR+) hanketta (2024–2027), jossa kehitetään yhdenvertaisuutta, osallisuutta, aktiivista toimijuutta sekä voimavaroja vahvistavia palvelurakenteita Rompo3:n mukaisesti.

Oikeusministeriö osallistuu Rompo3 toimeenpanossa romanivastaisuus -toimintalinjaan vuosina 2023–2026 toimeenpanemalla EU rahoitteiset (Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot -rahoitusohjelma (CERV) hankkeet Vertaisina Vihaa Vastaan ja Hyvin suunniteltu. Sisäministeriö ja Poliisi vastaa Rompo3-toimenpiteistä, joilla ehkäistään romanien syrjimättömyyttä poliisin ja yksityisen turvallisuusalan toimijoiden asiakkaina. Poliisi valvoo ja ohjaa yksityisen turvallisuusalan toimintaa ja Poliisihallitus (POHA) ohjaa ja valvoo Poliisin sisäistä toimintaa.

Rompo3 -toimenpiteet 2 ja 3 (etninen profilointi/poliisiyhteistyö) käynnistyivät vuoden 2023 aikana. Etenemiseen vaikutti romanitoimijoiden oma aktiivisuus ja määrätietoinen yhteistyö viranomaisten kanssa. Etnisen profiloinnin kiellon seuraaminen ulkomaalaisvalvonnassa oli vuonna 2023 SM:n laillisuusvalvonnan Poliisihallitukseen kohdistettuna yhtenä painopisteenä ja seuranta jatkuu vuonna 2024. Poliisihallitus on operatiivisena toimijana se taho, joka viime kädessä päättää toimenpiteistä myös resurssiensa puitteissa, tuottaa raportin toteutumisesta ja havainnoista.

SM:n yksityistä turva-alaa tarkastellut työryhmä suositteli raportissaan vuodelta 2023, että yhdenvertaisuuskoulutusta mukaan lukien etnisen profiloinnin kieltä koskevia koulutusvaatimuksia lisättäisiin vartijoiden ja järjestyksenvalvojien alan kouluttajien koulutusta koskeviin asetustasoihin vaatimuksiin. Työryhmä suositteli

myös vastaavan verkkokoulutuksen järjestämistä kuin poliisille yksityisen turvallisuusalan toimijoille vapaaehtoiselta pohjalta yhteistyössä alan työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa.

Lisäksi työryhmä suositteli yksityisen turvallisuusalan valmiuksien vahvistamista yhdenvertaisuussuunnitteluun ja yhdenvertaisuussuunnitelmien valvonnan tehostamiseen

Etnisen profiloinnin kieltoa koskeva koulutus on jokaiselle poliisille pakollinen ja asiakkaan kohtaaminen- koulutukseen kuuluu romaniasiakkaan kohtaaminen.

Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittain raportin viharikoksista, jotka ovat tulleet poliisin tietoon. Vuodesta 2017 lähtien viharikosselvityksessä on selvitetty tarkemmin romanitaustaisiin asianomistajiin kohdistuneita viharikoksia.

Yhdenvertaisuussuunnittelussa OM koordinoi [Hyvin suunniteltu -hanketta \(2023–2024\)](#), johon osallistuu STM, TEM, YVV, THL, Kuntaliitto ja RONK. Siinä kehitetään kunnille ja hyvinvointialueille keinoja yhdenvertaisuussuunnitteluun. Osana hankkeen toimintaa järjestettiin 25.4.2024 Kuntaliiton ja THL:n yhteistyönä romani-teenainen YHTA-treffit -tilaisuus kunnille. Hankkeen aineistot tulevat olemaan kaikkien kuntien hyödynnettävissä.

Toimenpiteen 5 osalta Kuntaliitto järjesti 13.12. 2023 suurten kaupunkien hyvinvointikoordinaattoreille keskustelutilaisuuden, jossa yhtenä aiheena oli romanien huomioiminen hyvinvointikertomuksissa.

THL, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue, Romano Missio ry, Kajaanin kaupunki, Setlementti Tampere, Keski-Suomen hyvinvointialue, Helsingin Yliopiston ja Moniheli Ry toteuttavat ESR+ rahoituksella Aktiivinen toimijuus -ryhmähankkeen, jossa tuetaan osallisuuden ja yhdenvertaisuuden huomioimista palvelusektorilla, erityisesti sosiaalityössä ja puretaan syrjiviä rakenteita. Hankkeessa toteutetaan myös toimenpide-ehdotus 5, eli jalkautetaan romaninäkökulman huomioiminen kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvointikertomuksiin ja suunnitelmiin.

Romanit palvelujärjestelmässä ikäryhmittäin

Lapset ja nuoret

EU (FRA) vaikuttavuusindikaattori

Alle 18-vuotiaat romanilapset, jotka ovat köyhyysvaarassa

7 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Parannetaan romanilasten ja -nuorten asemaa lastensuojelussa sekä peruspalveluissa kouluttamalla ammattilaisia ja tuottamalla sisältöä lastensuojelun käsikirjaan ja muihin ammattilaisten käyttämiin ohjeisiin.	THL, STM, hyvinvointialueet, kunnat, perhekeskukset, lastensuojelun ammattilaiset, romanijärjestöt	On tuotettu sisältöä lastensuojelun käsikirjaan ja muihin ammattilaisohjeisiin ja koulutettu ammattilaisia. Seurantana tuotettu sisältö ja ammattilaisille suunnattujen koulutusten määrä ja niihin osallistuneiden määrä ja palautteet.	THL tuottaa sisältöä lastensuojelun käsikirjaan ja koordinoi SOILA-hanketta.

SOILA Sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa -koordinaatiohanke (ESR+) (2023–2026) vauhdittaa lastensuojelun sosiaalisten innovaatioiden syntymistä lastensuojelun uudistamiseksi ja palveluiden parantamiseksi valtakunnallisesti. Koko hankekauden tavoitteena on nuorten ja perheiden pärjäävyyden sekä hyvinvoinnin parantaminen rakentamalla nykyistä toimivampia palvelu- ja tukiekosysteemejä arjen tueksi.

8 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Kehitetään paikallista ja valtakunnallista romaninuorisotyötä romaninuorten harrastusmahdollisuuksien ja osallisuuden parantamiseksi.	OKM, THL, ARONK, <i>kuntien nuorisotoimi</i> , Kuntaliitto, nuorisojärjestöt, romanijärjestöt, seurakunnat.	Romaninuorisotyön verkosto on perustettu ja toiminta vakiinnutettu. Romaninuorten osallisuuskokemuksia seurataan säännöllisesti osallisuusindikaattoreilla.	Verkoston perustaminen

Käynnissä olevia toimenpiteitä

Turun valtuustoon on tehty aloite romanikulttuuria tuntevasta nuorisotyöntekijästä. [eOppivan Lapsen oikeudet](#) -kokonaisuudessa on romaniväestö huomioituna. Verkkokoulutuksen on sovittu sijoitettavan Lapsiystävällinen kunta-toimintamallissa mukana olevien kuntien ja kaupunkien sisäisiin koulutusohjelmiin.

Lounais-Suomen AVI/Aronk on ollut yhteydessä nuorisovaltuustoihin. Seurakuntien leirit ovat tuttuja romaneille ja niihin halutaan osallistua. Leirityön vahvistaminen ja käyttö romanien osallisuuden lisääjänä rakentaa yhteyksiä koko romaniväestöön. Seurakunnat järjestävät perheleirejä yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa. Leireillä on mahdollista käsitellä asiantuntijoiden kanssa romaneja huolettavia asioita, kuten lastenkasvatus ja koulutus. Myös Suomen Nuorisokeskus ry:n kanssa on keskusteltu Nuorisokeskusten halukkuudesta tehdä yhteistyötä romaneille suunnattujen leirien järjestämisessä.

Jyväskylän romaninuoret ry hanke 2016 – 2024, erityistä tukea tarvitsevien romaninuorten elämänhallinnan parantamiseen yksilöllisen ohjauksen ja vertaisryhmätöinnin sekä vanhemmille tarjotun neuvonnan avulla Jyväskylässä ja Muuramessa. (Valoa Huomiseen -toiminta)

Romano Missio ry hanke 2023 -2024, romaninuorten tukemiseen omien voimavarojen ja vahvuuksien löytämiseksi ([Terne Apre - Nuorten vuoro](#), Etsivää nuorisotyötä)

[Suomen Romaniyhdistys ry on tehnyt nuorisotyötä vuodesta 2014 lähtien.](#)

10 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Järjestetään yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa perheleirejä, joissa romanihuoltajat voivat asiantuntijoiden kanssa keskustella lapsiinsa liittyvistä kysymyksistä (esim. kasvatus ja koulutus).	STM, RONK, ARONK OPH, romanijärjestöt, kunnat, seurakunnat	Leirejä on järjestetty ja niistä kerätty palautteet osallistujilta mm. osallisuuden ja vaikuttavuuden osalta.	Yhteistyötahot toteuttavat ja seuraavat toimenpidettä.

13 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Kehitetään ja mallinetaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä, jotta saadaan Ankkuritoiminta romaninuorille saavutettavaksi.	SM, STM, OM, Poliisi, romanijärjestöt, ARONK, PRT.	Yhteistyössä on kehitetty malli, jolla on lisätty toimijoiden välistä yhteistyötä tietoisuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi. <i>Koulutus</i> <i>Työparitoiminta</i>	Yhteistyötahot toteuttavat ja seuraavat toimenpidettä

Tavoitteena on tehdä Ankkuritoiminnasta saavutettavaa kaikille nuorille. **Ankkuritoiminta** kohdistuu varhaisessa vaiheessa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen. Ankkuritoimintaa toteutetaan moniammatillisessa tiimissä, johon kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta sekä nuorisotoimesta. Tiimi tapaa nuoren ja hänen perheensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta nuorta voidaan tukea ja tarvittaessa ohjata avun tai tuen piiriin. Ankkuritoimintaa kehitetään siten, että työntekijät ovat tietoisia romaninuorten haasteista ja sitä kautta pyritään saamaan toiminta saavutettavaksi romaninuorille.

Romano Missio ry kehitti vuonna 2023 Rikostaustaisten tukipalveluissaan VOIVA- ja VOITTO –toimintamallit osana toimintaansa Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella. Tukipalvelujen tavoitteena on rikostaustaisten romanien elämänhallinnan, voimavarojen sekä osallisuuden vahvistaminen rikoskierteen katkaisun tukemiseksi ja syrjäytymiskehityksen pysäyttämiseksi.

Perheet ja työikäinen väestö

16 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Koulutetaan hyvinvointialueilla työkyvyn tuen tiimejä huomioimaan romanit toimintasuunnitelmissa ja kertomuksissa. Kiinnitetään huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja huomioidaan myös lapsia kotona hoitavat vanhemmat.	STM, RONK, hyvinvointialueiden työkyvyn tiimit, THL, kunnat, ARONK, romanijärjestöt.	Säännölliset koulutukset/webinaarit hyvinvointialueilla työskenteleville työkyvyn tiimeille. Koulutusten yhteydessä kartoitetaan työkyvyn tuen tiimien asenteita ja taitoja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen.	ei tietoa

17 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2030
Varmistetaan yhdenvertainen saavutettavuus digitaalisissa palveluissa lisäämällä romaniväestölle suunnattua digitaalkoulutusta sekä medialukutaitoa.	Vapaa sivistystyö ja kansalais- ja kansanopistot, eri oppilaitokset ja järjestöt, OPH/OKM , ARONK .	Romaneille suunnattujen digikoulutusten määrä/vuosi. Laadullisena seuranta kohderyhmän tavoittaminen ja koulutuksen vaikuttavuus.	Romanijärjestöt ja kunnat lisäävät romaninuorten arjenhallintataitoja digitaalkoulutuksilla

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

ESR+ ryhmähankkeessa (2024–2027) yhtenä osa-alueena ja tavoitteena on parantaa romaniväestön huomioimista eri hyvinvointialueiden toimintasuunnitelmissa ja -kertomuksissa. Jotta romanien huomioiminen hyvinvointialueilla on mahdollista, on sitä varten kehitettävä menetelmät, joilla tieto romaniväestön asioista saadaan hyvinvointialueiden toimijoille.

Nuorten Akatemian hankkeessa *Amengo skoola* tavoitteena on lisätä yläkoulujen ja 2. asteen opettajien sekä oppilaiden tietoa romanikulttuurista ja romanien asemasta nykypäivän Suomessa. Hankkeessa tuotetaan ajantasaista, romanien itsensä määrittelemää tietoa ja oppimateriaalia väestöstään sekä kulttuuristaan. Yhteistyökumppanina hankkeessa on Suomen Romaniyhdistys ry.

18 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Selvitetään toiminnallisesti ja moniammatillisesti ja yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa romaniperheiden palvelutarpeet, palveluihin hakeutumisen esteet ja palvelujen saatavuus. Kehitetään romanit huomioivaa ammatillista perhetyötä.	STM, THL , Perhekeskukset, neuvolat, romanijärjestöt, seurakunnat.	Selvitys romaniperheiden tilanteesta ja palvelujen saavutettavuudesta ja niihin hakeutumisesta valmistuu ja toimii pohjana ammatillisen romaniperhetyön kehittämiseksi. Palvelujen saatavuus romaniperheille on parantunut ja ammatillista perhetyötä kehitetty. Suoritetaan laadullinen arviointi.	THL, DIAK ja muut yhteistyötahot

19 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Varmistetaan, että romaniperheiden tilanne huomioidaan ja juurrutetaan tulevaisuuden soite-keskusten perhekeskustoiminnassa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää lapsia kotona hoitaviin ja nuoriin vanhempiin.	STM, hyvinvointialueiden perhekeskukset ,AVI, THL, romanijärjestöt, ARONK, STEA/ESR+ hankkeet, jotka kohdentuvat tähän.	Romaniperheet näkyvät perhekeskustoiminnan kehittämisen strategioissa ja toimintasuunnitelmissa.	THL, ARONK, DIAK ja muut yhteistyötahot

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

Romaniperheen tukiyksikkö ry on käynnistänyt hankkeen Yhtä matkaa huomiseen (2024-2026), kodin ulkopuolelle sijoitettujen romanilasten ja -nuorten ja heidän perheidensä tukemiseen ja yhteenkuuluvuuden parantamiseen lastensuojeluasiakkuuden aikana.

Rahoittajana STEA.

Länsi-Suomen romanit ry hanke vuosille 2022-2024 aiheina romaninuorten arjen hallinnan, opiskeluvalmiuksien ja yhteiskuntaan kiinnittymisen edistämiseen yksilöllisen tukitoiminnan, ryhmätoiminnan, perhekohtaisen tuen, tapahtumien sekä alueellisen verkosto- ja vaikuttamistyön avulla. Rahoittajana STEA.

Salon seudun romanit ry hanke 2020-2024 Romaniperheiden hyvinvoinnin, osallisuuden sekä toimijuuden vahvistamiseen matalan kynnyksen toiminnan, jalkautuvan työn, neuvonnan ja ryhmätoiminnan sekä verkostotyön avulla. (Perheenä huomiseen -matalan kynnyksen romaniperhetyö) Rahoittajana STEA.

20 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Lisätään romaniyhteisön sisällä tietoisuutta turvallisuudesta ja lähisuhdeväkivallasta ja kehitetään uhrien palvelujen saavutettavuutta. Tilanteen kartoitus ja toimenpide-ehdotukset toteutetaan toiminnallisen selvityksen pohjalta.	THL, STM, RONK, romanijärjestöt	Tietoisuutta lisätty koulutusten ja tiedotuksen kautta. Toiminnallinen selvitys tarkoittaa tiedon keräämistä eri työmuotojen yhteydessä ja työstä saadun tiedon perusteella suunnitellaan jatkokehittämistoimenpiteitä. Suoritetaan sekä toiminnallisen selvityksen että jatkotoimenpiteiden vaikuttavuusarviointi.	THL ja muut yhteistyötahot

Romano Missio ry:n Arvokas elämä -hankkeessa ehkäistään ja puututaan lähisuhdeväkivaltaan ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen keinoin lisäten romaniyhteisön turvallisuutta ja hyvinvointia. Hanke (2021–2024) tarjoaa palveluja romaniperheille Helsinki, Vantaa, Espoo, Kerava ja Järvenpää -alueilla. Hanketta hallinnoi Romano Missio (rahoittaa STEA). Lähisuhdeväkivallan vastainen työ jatkuu Aktiivinen toimijuus (ESR+) hankkeessa. Toimenpide-ehdotus 20 tulee toteuttaa kulttuurisensitiivisesti tiiviissä yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa.

Ikääntyvä romaniväestö

Romanivanhusten huomioiminen on jäänyt romanityössä suhteellisen pieneen asemaan. Romaniväestö ikääntyy muun suomalaisen väestön tavoin ja heidän ikäpolvelleen on erityisen tärkeää, että palvelut ovat saavutettavia. Vanhustyön keskusliitto kertoi Rompo3-toimeenpanokyselyssä, että se on kiinnostunut edistämään osallisuutta ja osallistumisen muotoja lisäävää toimintaa romanivanhusväestön parissa yksinäisyyden ja muistisairauksien ennaltaehkäisemiseksi.

Ikääntyneiden romanien digitaitoja on hyvä kehittää ja kasvattaa ja sitä kautta lisätä mm digiosallisuutta. Heille olisi hyvä viestiä olemassa olevasta digituesta muiden seniorijärjestöjen tarjoamana sekä kannustaa organisoimaan digitukea omiin yhteisöihin (esim. SeniorSurfin tuottaman aineiston tuella). VTKL:lla on valmius tukea digitaitoja. On tärkeä löytää asiakaslähtöisiä ratkaisuja yhdessä romanivanhusten kanssa.

21 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Toteutetaan valtakunnallinen selvitys ikääntyvän romaniväestön terveyden ja hyvinvoinnin tilanteesta sekä palvelujen yhdenvertaisesta saatavuudesta. Hyödynnetään etsivän työn menetelmiä ikääntyvän romaniväestön tavoittamiseksi. Selvityksen pohjalta tehdään toimitasuunnitelma.	THL, STM, RONK, kunnat, romanijärjestöt.	Selvitys tehty tietopohjaisen toimitasuunnitelman toteuttamiseksi.	THL ja muut yhteistyötahot

22 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Ikääntyvän romaniväestön palveluita koskevan selvityksen pohjalta toteutetaan toimeenpanosuunnitelma ja suunnitelman toteutumista seurataan.	THL, STM, RONK, romanijärjestöt.	Toimenpanosuunnitelman toteutumista seurataan ja siitä raportoidaan.	Erillinen hanke?

23 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024-2026
Lisätään ikääntyvän romaniväestön parissa toimivien välistä yhteistyötä toimenpiteiden valtavirtaistamiseksi.	STM, THL, Vanhusasiavaltuutettu, hyvinvointialueet, kuntien vanhus- ja vammaispalvelut, vanhustyön keskusliitto, ARONK, PRT.	Romanivanhusten asiat ovat nousseet esille valtakunnallisessa ja paikallisessa vanhustyössä ja huomioonottamisen edistymisestä raportoidaan vuosittain.	Erillinen hanke?

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

Suomen Romaniyhdistys ry on tehnyt vuodesta 2005 lähtien romanivanhusten parissa työtä STEA rahoituksella. Vuoden 2024 hanketoiminto on ehkäistä ikääntyneiden romanien yksinäisyys ja syrjäytyminen yksilötuen, etsivän vanhustyön ja neuvonnan avulla.

25 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024 –2026
Ikääntyvien romanien asuminen ja asumispalvelut huomioidaan vanhuspalvelujen järjestämisessä.	STM, YM, RONK, kuntien asuntotoiminta ja hyvinvointialueiden vanhus- ja vammaispalvelut, YVV.	Ikääntyvän romaniväestön THL asumiseen liittyvät haasteet on huomioitu erityisesti yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysnäkökulmasta.	Erillinen hanke?

26 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024 –2026
Kehitetään osallisuutta ja osallistumisen muotoja lisäävää toimintaa romanivanhusväestön parissa yksinäisyyden ja muistisairauksien ennaltaehkäisemiseksi.	Kunnat, järjestöt, seurakunnat, ARONK, THL, VTKL	Ikääntyvälle romaniväestölle on järjestetty säännöllistä ja aktiivista toimintaa. Mahdollisuuksien mukaan toiminnan seurannassa käytetään osallisuusindikaattoreita.	VTKL

Ikääntyneet romanit (65-vuotta täyttäneet) voivat saada asuntoasioihin neuvontaa. Romanitoimijoiden toivotaan aktiivisesti tiedottavan ikääntyvää romaniväestöä olemassa olevista palveluista.

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat

Suomen maakohtaisessa seurantaraportissa romanipoliittisen ohjelman toimenpiteistä arvioidaan, että jopa 20 % romaneista olisi erityisen haavoittuvassa asemassa, liittyen ylisukupolviseen köyhyyteen, syrjäytymiseen, rikollisuuteen ja/tai huumeisiin.

Etninen tausta ei tee yksilöstä haavoittuvassa asemassa olevaa. Moniperustainen syrjintä kohdentuu henkilöön, jonka elämäntilanteessa erilaiset haavoittuvuutta aiheuttavat tekijät, kuten vaikkapa alhainen koulutustaso useammassa sukupolvessa, matala tulotaso, yhteen tai useampaan syrjittyyn vähemmistöryhmään kuuluminen samanaikaisesti, vamma, päihde- ja mielenterveysongelmat, väkivalta-kokemukset tai muut hyvinvoinnin ja terveyden vajeet risteävät.

27 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Huomioidaan moniperustainen syrjintä vammaisten romanien palvelujen saavutettavuudessa ja kehitetään vammaisten romanilasten vanhemmille vertaistukiryhmiä sekä muita tuen muotoja. Pyritään sisällyttämään vammaiset romanit vammaispalvelujen käsikirjaan. Huomioidaan elinkaarimalli myös vammaisten romanien palveluiden yhteydessä.	STM, RONK, VANE, THL, kunnat, hyvinvointialueet ja niiden vammaisneuvostot, romanijärjestöt.	Vammaisten romanien palvelujen saavutettavuudesta on kerätty kokemustietoa. On perustettu vammaisten romanien aseman tukemiseen keskittyvä yhteistyötaho (verkosto tms.), joka tuottaa tietoa kokemusasiantuntijuuteen perustuen.	THL horisontaalinen yhteistyö, STM, VANE & RONK
28 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Toteutetaan toiminnallinen selvitys päihde- ja mielenterveyspalvelujen saavutettavuudesta romanien keskuudessa sekä niihin hakeutumisen haasteista, huomioiden valtakunnallinen kattavuus.	STM/RONK, THL, yhteistyössä romanijärjestöt, AVI, ARONK.	Päihde- ja mielenterveyspalvelujen osalta on selvitetty palvelujen saavutettavuuden ja niihin hakeutumisen haasteita ja tehty tarvittavia toimenpide-ehdotuksia.	Yhteistyötahot pohtivat resursseja. THL horisontaalinen yhteistyö.
29 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023-2026
Tuodaan sovittelu osaksi sosiaalisen tuen ja palvelumallien kehittämistä rikoksiin osallistuvien romanien keskuudessa tehtävässä työssä.	STM, THL , kunnat, OM, romanijärjestöt.	Sovittelu ja restoratiivinen oikeus on tullut osaksi romanien keskuudessa tehtävää työtä.	Yhteistyö THL:n kanssa

THL tuottaa conferencing-sovittelua käsittelevän oppaan ja tukee sen käyttöönottoa. Sovittelun tuki kuuluu THL:n valtion palveluihin. Conferencing-mallin idea on, että sovitteluun osallistetaan varsinaisten osapuolten lisäksi lähiyhteisöä, eli perhettä, muita sukulaisia tai tärkeitä henkilöitä.

30 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023-2026
Romanien parissa tehtävää eri ikäryhmät huomioivaa päihde-, väkivalta- ja vankityötä kehitetään ja koordinaadaan valtakunnallisesti. Koulutetaan vertaistoimijoita ja ammattilaisia.	OM, STM, RISE, THL, kunnat, hyvinvointialueet, romanijärjestöt, Kirkon vankila- ja päihdetyö.	Romanien parissa tehtävään päihde-, väkivalta- ja vankityöhön on luotu valtakunnallinen toimintatapa ja koordinointi. Ammattilaisten ja auttavien tahojen tietoisuus romanien tilanteesta on kohentunut koulutusten myötä. Seurantana koulutusten määrä ja valtakunnallisen toimintamallin kehittäminen.	Yhteistyötahot toteuttavat, valtakunnallinen koordinaatio tarkastettava.

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

[Romanifoorumin D7](#) on STEA:n rahoittama kolmivuotinen hanke (2022-2024), jonka tavoitteena edistää rikostaustaisten romanimpiesten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tukemalla rikos- ja väkivaltakierteestä irtautumista, vahvistamalla tukiverkostoja ja perhesuhteita sekä auttamalla yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Romanien koulutustason parantaminen eri asteilla

Lapsiasiavaltuutetun toimiston mukaan 67 % tutkimukseen osallistuneista romanitaustaisista oppilaista voi koulussa hyvin tai melko hyvin (Weckström, 2023).

31 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Sisällytetään varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön täydennyskoulutukseen kulttuurinen moninaisuus, myös romanikulttuuri.	OKM, kunnat, yliopistot, sisältötuotannon osalta OPH.	Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön koulutuksessa on huomioitu romanilasten kulttuuri ja asema. Koulutusten määrä ja laadullinen tarkastelu sisällytetty seurantaindikaattoriin.	OKM/OPH

32 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Huomioidaan romanilasten ja -nuorten tarpeet oppilaanohjauksen ja oppilashuollon kehittämässä ja tehostetaan oppilaiden henkilökohtaista opinto-ohjausta perusopetuksessa.	OKM, OPH, AVI, kunnat, romanijärjestöt ja muut koulutuksen parissa toimivat.	Romanioppilaat on huomioitu tehostetussa oppilaanohjauksessa. Tarkastellaan tehostetun oppilaanohjauksen vaikuttavuutta esimerkiksi koulujen ja perheiden yhteistyön lisääntymisen ja kehittymisen suhteen oppilaan ohjauksen tehostetun oppaan mukaisesti.	Aloitettu, koordinaatiota vahvistettava.

33 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Romanioppilaiden oppilaanohjaukseen kehitetään valtakunnallisesti yhtenäinen toimintatapa ja romanitaustaisten oppilaiden opinto-ohjausta kehitetään yhteistyössä tietopohjaa laajentaen. Seurataan koulutuspolkujen kehittymistä.	OPH, OKM, kunnat, ARONK, romanijärjestöt.	Koordinoitu, yhtenäinen toimintatapa romanioppilaiden oppilaanohjaukseen on kehitetty ja romanioppilaiden koulutautumista lukioon ja eri ammattialoille seurataan toimintakauden aikana. Romanioppilaiden oppilaanohjauksessa on kehitetty seurantatapoja ja mahdollisuuksia lisätä tietoa koulutuspoluista ja eri ammatteihin hakeutumisesta.	Suunnittelu ja selvitys aloitetaan yhteistyötahojen toimesta.

35 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023-2026
Lisätään oppikirjan laittijoiden tietoisuutta romaneihin liittyvistä kysymyksistä.	OKM, OPH, kunnat		OPH koordinoi

Rompo3-toimeenpanokyselyssä tuotiin esiin DIAK:n [Romako-hankkeen](#) valtakunnallisen työnantajapoolin kasvattaminen ja muokkaaminen niin, että se ei olisi enää ”Romakon oma”, vaan kuka tahansa romanityön taho voisi hakea rahoitusta sen kasvattamiseen. Myös poolin tunnettuuden kasvattaminen romaniyhteisössä on tärkeää. Harjoittelupaikkojen tarjoaminen romanilapsille ja nuorille on Rompo3:n keskeinen toimenpide.

38 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Koulutusmahdollisuudesta tiedottaminen. Kannustetaan romaneita suorittamaan ammatti- ja erikoisammattitutkintoja valtakunnallisesti sekä suunnataan vapaan sivistystyön oppilaitosten ja kansalaisopistojen tarjontaa romaniväestölle.	OPH, kunnat, Koulutusten järjestäjät, romanijärjestöt, ARONK, PRT.	Ammattitutkintojen määrän kasvu sekä romaneille suunnatut kurssit vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen piirissä ovat lisääntyneet.	Yhteistyötahot toteuttavat.

Romanien työllisyyden parantaminen ja tuloerojen kaventaminen

Romanien koulutustason asteittaisen kohoamisen myötä viime vuosikymmenien aikana katse on siirtynyt hiljalleen kohti työmarkkinoita ja niissä oleviin työllistymismahdollisuuksiin. Romanien työllisyysaste on erilaisten selvitysten ja romanityön kentän kokemusten perusteella matalampi kuin pääväestöllä, ja ennakkoluulot ovat edelleen tiukassa jo tehdyistä työllisyyttä edistävästä toimista ja tiedon kartuttamisesta huolimatta. Tämän vuoksi romanien työmarkkinoilla kohtaamiin haasteisiin tulee edelleen Rompo3 -ohjelman kaudella kiinnittää huomiota.

RONK:n vuoden 2023 ensimmäisessä kokouksessa TEM totesi, että hallinnonalalla toteutetaan toimenpiteet 39-44: panostetaan työharjoittelupaikkojen mahdollistamiseen, toteutetaan syrjimättömän rekrytoinnin hanke ja järjestetään koulutuksia työvoimapaikatuille, kun työllisyyden hoito siirtyy kunnille. Lisäksi järjestetään koulutustilaisuuksia paikkakunnille, kun työvoimatoimistojen henkilöstöä siirtyy kuntiin. Romaneja koskeva työelämäselvitys on vuodelta 2019, mutta kaipaa päivitystä ja uuden selvityksen tulisi ennen kaikkea perustua tietopohjaisuuteen.

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

DIAK ja Romanifoorumi toteuttavat [Mahdollisuus Osallisuuteen- hankkeen](#) (1.9.2023-31.8.2026), jossa jalkaudutaan paikallisesti Uudenmaan alueelle, järjestetään teemapäiviä mm. työelämäkysymyksistä ja vahvistetaan osallisuutta nuorten aikuisten parissa. Hankkeessa toteutetaan myös Rompo3 toimenpide 39: Romanit tuodaan selkeästi osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua köyhyyden vähentämisessä ja romanit huomioidaan yhteiskunnan ja työelämän monimuotoisuuskeskustelussa. Rahoitus ESR+.

Diakin Romako-hanke (2021–2024) tukee pääkaupunkiseudun aikuisia romaneita oman alan löytämisessä, ammatillisen tutkinnon suorittamisessa sekä työ- ja harjoittelupaikkojen saamisessa. Työnantajapoolia pyritään levittämään.

DIAK Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen (1.10.2023–30.9.2026) päätavoitteena on koulutuksesta aliedustettujen ryhmien kuten maahanmuuttajien ja romanien sekä muiden koulutuksesta syrjäytyneiden koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen. Seurataan ja pyritään varmistamaan romanien huomioiminen hankkeen toiminnassa ja tuloksissa. Rahoittaja ERS+, Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

39 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023-2030
Romanit tuodaan selkeästi osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua köyhyyden vähentämisessä ja romanit huomioidaan yhteiskunnan ja työelämän monimuotoisuuskeskustelussa.	TEM, OM, kuntien työvoimaviranomaiset, ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulut, seurakunnat	Toimijat ovat lisänneet romanien esille nostamista yhteiskuntapoliittisissa köyhyyden vähentämisen ja työelämän monimuotoisuuden keskusteluissa.	Yhteistyötahot toteuttavat.

Romanit tuodaan osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua köyhyyden vähentämiseksi. Työllisyyden ja yrittäjyyden tukeminen ja edistäminen ovat keskeisiä TE-hallinnon tehtäviä. Palveluja tarjotaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti TE-hallinnon asiakkaille.

Antirasismiin liittyvissä toimenpiteissä ja keskusteluissa romanit on jo osittain huomioitu. Toimintakaudella tulee ylläpitää keskustelua romanien kohtaamasta eriarvoisuudesta työmarkkinoilla osana työmarkkinoiden yhdenvertaisuuspyrkimyksiä.

40 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Jatkokehitetään ja jalkautetaan tukitoimenpiteitä romanien työharjoittelujen mahdollistamiseksi hyödyntäen Romako-hankkeen kokemuksia.	TEM, OM, OPH, kunnat, oppilaitokset, DIAK	Suoritetaan tukitoimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi, jossa tarkastellaan työharjoittelujaksojen saavutettavuutta romaneille.	DIAK

Rompo3-toimeenpanotyöpajassa tuotiin esiin, että kuntien työvoimaviranomaiset kaipaavat yhteydenottoja romanijärjestöiltä.

41 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Perustetaan paikallisesti pienimuotoisia työllisyystä tukevia hankkeita, joissa pystytään vastaamaan paikkakunnan/alueen romanien tarpeisiin ja vaikuttamaan paikallisiin työnantajiin.	TEM, kunnat, ARONK, PRT.	Vuosittain tarkastellaan alueellisesti toteutettujen hankkeiden määrää ja arvioidaan niiden vaikuttavuutta työelämään siirtyneiden henkilöiden lukumäärällä.	Salossa toteutettu.
42 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Toteutetaan valtakunnallinen hanke romanien työelämä- ja rekrytointisyrjimättömyyden edistämiseksi.	TEM, OM, ARONK, AVI, kunnat, romanijärjestöt ja -toimijat, ammatti- ja ammattikorkeakoulut.	Hanke toteutettu ja näkyvyyttä mediassa seurattu (metadata) tiedotuksen leviämisen varmistamiseksi.	DIAK?
43 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Puututaan työmarkkinoilla tapahtuvaan syrjintään lisäämällä yhteistyötä, konkreettisia toimenpiteitä ja teeman laajempaa näkyvyyttä.	TEM, kunnat, työmarkkinajärjestöt ja ammattiliitot.	Yhteistyössä on kehitetty konkreettisia toimenpiteitä puuttua romanien työmarkkinoilla kohtamaan syrjintään.	
44 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Järjestetään valtakunnallisesti ja koordinoitusti vuosittaiset koulutustilaisuudet työvoimaviranomaisille romanien työelämätilanteeseen liittyen.	TEM, kunnat, romanijärjestöt, ammattiliitot	Vuosittain järjestetyt koulutukset työvoimaviranomaisille. Indikaattorina koulutusten määrä sekä laadullisena indikaattorina koulutusten palautekyselyt.	

45 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Kerätään ja julkaistaan romanien kokemuksia koulutuksesta, rekrytoinnista ja työelämästä sekä yhteiskunnallisesta osallisuudesta, tiedotetaan kokemuksista laajasti.	TEM, RONK, SKS, romanijärjestöt.	Tuotos: Romanien tuottama kertomus työelämä- ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta.	TEM selvitys

Asumiseen liittyvien haasteiden purkaminen

Romanit ottavat eniten yhteyttä Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon asumiseen liittyvissä haasteissa. Rompo3 -ohjelmassa on haluttu viedä asumiseen liittyvät toimenpiteet mahdollisimman konkreettiselle tasolle, jotta jo vuosikymmeniä olemassa olleita haasteita ratkaistaisiin uudennlaisin menetelmin.

Ympäristöministeriön vastuualueena on asuntopolitiikka ja valtion tukema asuntotuotanto. Läpileikkaavia tavoitteita ovat mm. yhdenvertaisuuden edistäminen, segregaation torjunta ja esteettömyys.

Asumisneuvontaa toteutetaan palvelusopimukseen perustuen. Lakisääteisiä tehtäviä YM hallinnonalalla ovat mm. korjausavustukset ja asumisneuvonnan tuki kunnille. Asumisneuvonnan tuki oli ennen vain ARA:n asuntokannassa, lakimuutoksen jälkeen se on saatavilla kaikissa asumismuodoissa. Kunnat voivat hakea avustusta ARA:lta.

Asumiseen liittyvien haasteiden ratkaisemiseksi Rompo3 -ohjelmassa ehdotetaan sovittelumenettelyjen tuomista entistä enemmän ongelmien ratkaisemiseksi myös romanien asumiseen liittyen. Sovittelua on aikaisemmin käytetty mm. maahan muuttaneiden asumiseen liittyvissä haasteissa ja tämä ns. lisäosio asumisneuvontaan toisi mahdollisesti entistä paremmat tulokset. Tämän toimenpidekokonaisuuden toteutumiseksi tarvitaan erillistä ratkaisua ja mahdollisesti erillisrahoitusta. Asumisen ja sovittelun ammattilaisten toivotaan yhteistyössä romanitoimijoiden kanssa suunnittelevan etenemisaskleet seuraavien toimenpide-ehdotusten käynnistämiseksi.

46 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Asumisneuvontaa tulee hyödyntää romanien parissa, ohjaten romanitaustaisia asukkaita sen käyttäjiksi. Toimenpiteessä tulee huomioida eri ikäiset romanit.	STM, RONK, YM, ARA, kunnat, ARONK.	Asumisneuvonnan saavutettavuus ja vaikuttavuus romanien parissa arvioidaan erillisellä selvityksellä, sillä asumisneuvontaa toteuttavat tahot eivät tilastoi henkilön kulttuurista tai etnistä taustaa, eikä tieto sisälly esimerkiksi ARA:n tilastointilomakkeeseen.	YM, ARA, kunnat

Asumisneuvonnan tuesta kunnille vuosina 2023–2027 annetun lain toimeenpano: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää kunnille valtionavustuksia, joiden puitteissa kunnilla on mahdollisuus kehittää asumisneuvontaa myös romanien tarpeita ajatellen. Aran tuottamissa koulutuksissa ja ohjemateriaaleissa huomioidaan tietoisuuden lisääminen romanien tarpeista. Lain toimeenpano rahoitetaan valtion talousarviosta. Ympäristöministeriö seuraa lain toimeenpanoa ja vastaa määräaikaisen lain voimassaolon loppupuolella tehtävästä toimivuusarviosta.

47 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Asuntotoimijoille tulee välittää tietoa yhdenvertaisuuden käsitteestä ja huomioida romanien asumiseen liittyvät haasteet kuntien ja alueiden yhdenvertaisuussuunnitelmissa.	Kunnat, Kuntaliitto, YVV, STM, RONK, ARONK, THL, YM, Kiinteistöalan Koulutuskeskus KIINKO	Kuntien yhdenvertaisuussuunnitelmien kirjaukset romanien asumisoloista. Tarkastellaan romanien osallisuutta ja kuulemista asumiseen liittyen.	Hyvin suunniteltu hanke, ks. luku 2

48 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2030
Lisätään asumisen toimijoiden yhdenvertaisuusosaamista sekä valmiuksia käsitellä asumisen ongelmia sovittelun keinoin.	THL, Suomen sovittelufoorumi, kunnat, Kuntaliitto, ARONK	Sovitteluprosessien käytömäärä romanien kohtaamisissa asumisen haasteissa.	YM, THL valtion palvelut

49 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Toimintakauden/toimenpiteiden lopussa tehdään vaikuttavuusarviointi toimenpiteisiin osallistuneiden keskuudessa/toimintaympäristössä.	OM, YVV, Aronk, kunnat.	Vaikuttavuusarviointi on toteutettu.	

Terveys ja hyvinvointi

Toimenpide-ehdotukset pohjautuvat osittain Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi: [Romanien hyvinvointitutkimus Roosin](#) loppuraportin suosituksiin (THL, 2018) sekä Rompo3 -ohjelman suunnittelutyöpajoissa saatuihin toimenpide-ehdotuksiin.

Käynnissä olevat toimenpiteet:

THL:n romanien ja saamelaisten mielen hyvinvointia edistävä hanke, osana kansallisen mielenterveysstrategian (2020–2030) toimeenpanoa, edistää mielen hyvinvointia tukevien materiaalien kielellistä ja kulttuurista saavutettavuutta ja puhetta mielenterveydestä yhteisöjen sisällä ja tuo kuuluviin romaninuorten äänen. Hankkeessa koulutetaan romaniyhteisön jäseniä mielen hyvinvoinnin puheeksi ottamiseen ja koostetaan kulttuurinmukaistettu materiaalipaketti. Hanke toteutetaan vuosina 2023–2024.

Toimintakaudella THL koordinoi Aktiivinen toimijuus- hanketta, jossa mm. mallinetaan palvelupolkuja ja kehitetään sosiaalipalveluja kulttuurisen moninaisuuden näkökulmia huomioiden.

Suomen Romaniyhdistys ry:n [Sastipe tukke – terveyttä sinulle -hankkeen](#) 2021-2024 hankkeen tavoitteena on lisätä aktiivi-ikäisten romaninaisten terveyslukutaitoa.

Seurakunnat järjestävät perheleirejä yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa. Leireillä on mahdollista käsitellä asiantuntijoiden kanssa romaneja huolettavia asioita, kuten lastenkasvatus ja koulutus. Kajaanin Meidän Aika -hankkeessa (ESR+) luodaan malli hyvälle palvelukäytänteille.

51 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kunnissa ja hyvinvointialueilla siten, että romaniväestölle kohdennetaan hankkeita ja toimenpiteitä, joissa huomioidaan ravitsemus- ja liikuntatottumukset-, päihteet sekä henkinen hyvinvointi.	STM, THL, AVI/ARONK hyvinvointialueet, kunnat, romanijärjestöt, ARONK.	Romaneille suunnatut HYTE-toimenpiteet ja -hankkeet. Lähtötilanteen ja toimenpiteiden ja vaikutusten arviointi toiminnallisista menetelmin.	STM/THL
52 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Romaneille suunnataan ikä- ja sukupuolisensitiivisesti terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistäviä sekä terveysongelmia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä.	STM, RONK, THL, hyvinvointijärjestöt, romanijärjestöt.	Toimenpiteisiin osallistuvien määrä sekä toimenpiteiden alussa ja lopussa suoritettavat kyselyt terveydentilan kokemisesta ja hyvinvoinnin ja terveyden tarkastukset.	THL lakisääteiset tehtävät.

Romanikulttuurin ja -taiteen tukeminen

Rompo3 -ohjelman kunnianhimoisena tavoitteena on tuoda selkeästi entistä enemmän esille romanikulttuurin ja -taiteen eri muotoja ja lajeja. Useat tässä osiossa esitetyt toimenpide-ehdotukset vaativat erillisrahoituksen sekä tiiviin yhteistyön eri taide ja kulttuuri-instituutioiden ja romanitoimijoiden välillä.

Käynnissä olevia toimenpiteitä:

Romano Missio järjestää romanikielen kerhoja, joissa suunnitellaan romanilasten ja nuorten kanssa tv-ohjelmia, osin romanikielisiä, kohderyhmänä kuitenkin kaikki lapset. Järjestö edistää romanikulttuuriperinnön tallentamista ja jakamista järjestön julkaiseman historiikin ja romanien historiasta kertovan valokuvanäyttelyn avulla.

Romanivähemmistön näkökulman huomioiminen kirjastoissa -tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus.

Kansainvälinen romanipäivä

Kansainvälinen romanipäivä on nykyään laajasti vietetty juhlapäivä myös Suomessa. Tapahtumia järjestetään eri puolella Suomea. Tämän päivän tarkoituksena on romanien kulttuurin ja kielen kunnioittaminen osana eurooppalaista kulttuuriperintöä. Tämä päivä lisää romanien näkyvyyttä niin Suomessa kuin Euroopassakin, kiinnittää pääväestön ja päättäjien huomiota romanien omiin vahvuuksiin ja liittää yhteen eurooppalaisia romaneja vaikuttamaan yhdessä.

54 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Romanikulttuurin edistämiseksi ja osallisuuden tukemiseksi valtakunnallisessa kulttuurikentässä perustetaan eri ikäisille suunnattu romanikulttuurikeskus. Romanikulttuurikeskus toimii keskittymänä monialaisesti kulttuurikentän toimijoille. Toiminta linkitetään kohdassa 15 mainittuun virtuaalisen osaamiskeskuksen toimintaan.	OKM, TAIKE, Museovirasto / Suomen kansallismuseo, RONK, ARONK, romanijärjestöt.	Romanikulttuurin edistämisen keskus on perustettu ja toiminta vakiinutettu toimintakauden aikana.	

55 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Laaditaan kansallinen romanitaiteen ja -kulttuurin edistämishjelma, linkitettyinä kulttuuriperintöstrategiaan ja sitä seuraavaan toimenpideohjelmaan.	OKM, TAIKE, Museovirasto, Suomen kansallismuseo, romanitaitelijat ja -toimijat, eritaiteen ja kulttuurialojen asiantuntijaorganisaatiot.	Toimintakaudella kansallinen edistämishjelma on laadittu ja siinä esille nostetut toimenpide-ehdotukset on viety toimeenpantavaksi.	Kulttuuriperintöstrategia, tiedotettu roma neja.

57 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Osana jälkikolonialistista museotoimintaa, tuodaan romaniväestön historia ja kulttuuri suunnitelmallisesti osaksi museotoimintaa tietoisuuden lisäämiseksi.	Museovirasto, Suomen kansallismuseo , RONK, ARONK	Romanit näkyvät valtakunnallisen museotoiminnan strategioissa ja toimeenpano-ohjelmissa.	Kansallismuseo/Romano Missio aloittanut

Romanikielen elvytys

Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen julkaistiin marraskuussa 2022 (OPH 2022:6). Toimenpiteiden toteuttaminen vaatii yhteistyön koordinoimista, ohjelmaan merkittyjen vastuutahojen sitoutumista ja tarvittavaa rahoitusta. Toimeenpanon alkukoordinaatio on sovittu hoidettavaksi Opetushallituksessa. Osa romanikielen elvytysohjelman toimenpiteistä kuuluu Suomen romanipoliittiseen ohjelmaan vuosille 2023–2030.

Käynnissä olevat toimenpiteet:

Suomen Kulttuurirahasto tukee Suomen romanikielen elvyttämistä sekä romanitaidetta ja -kulttuuria miljoonalla eurolla. Tuesta valtaosa jaetaan apurahoina vuosien 2023–2030 aikana. Apurahoja suunnataan esimerkiksi kaunokirjallisuuden kääntämiseen romanikielelle, romanikielen oppimateriaalien tuottamiseen sekä kielenelvytyksen tukimateriaalien kehittämiseen. Tukea suunnataan suoraan myös 75 000 euroa muun muassa romaninkielisen sosiaalisen median suunnitteluun ja toteuttamiseen, romanikielisten mestari- ja kisälliparien tapaamisiin sekä alueellisten verkostokoordinaattoreiden työhön. SKR:n tuella pystytään rahoittamaan monia elvytysohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä, mutta ei kaikkia.

STM koordinoi Rompo3:een nostettujen romanikielen elvytyksen toimenpiteiden toteuttamista tiiviissä yhteistyössä OPH:n kanssa. OPH:n Romanian koulutusta tukevan ohjausryhmän välistä yhteistyötä tehostetaan.

Kuntaliitto toimeenpanee kunnissa romanikielen elvytysohjelmaa tiedottamalla, ohjaamalla ja kehittämällä romanikielen elvytyksen mahdollisuuksia Rompo 3-toimenpide-ehdotusten mukaisesti.

Romanikielen opettajien ja ohjaajien kouluttamisessa selkiytetään romanikielen opiskelijoiden opintopolkua romanikielen kelpoiseksi opettajaksi Helsingin yliopistossa (romanikieli ja -kulttuuri). Toimenpiteellä halutaan varmistaa romanikielen opettajien ja ohjaajien määrä sekä digi- ja etäpedagogiikan sisällöt opinnoissa.

Kirkkohallituksessa tutkitaan edelleen mahdollisuuksia kääntää Uusi Testamentti romanikielelle. Markuksen evankeliumin käännös on pilottikokeilu yhteistyössä Luterilaisen, Hellunta- ja Vapaakirkon kanssa. Pilottia toteuttaa Suomen Piipliaseura.

59 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2030
Selkiytetään romanikielen opiskelijoiden opintopolkua romanikielen kelpoiseksi opettajaksi Helsingin yliopistossa (romanikieli ja -kulttuuri). Edistetään myös erityisesti digi- ja etäpedagogiikan opintoja tutkintoonsa sisällyttävien romanikielen opiskelijoiden määrää. Rakennetaan pilottina mahdollisuus romanikielen sisällyttämiseksi sosionomin tutkintoon (20 op) Diakoniammattikorkeakoulussa ja kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkintoon (20 osp) STEP-koulutuksessa. Toimenpiteellä halutaan varmistaa romanikielen opettajien ja ohjaajien määrä.	Helsingin yliopisto, DIAK, Kirkkopalvelut ry/STEP-koulutus.	Kelpoisten romanikielen opettajien määrä, romanikielen opinnot sosionomin amk-tutkintoonsa ja kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkintoonsa sisällyttäneiden määrä.	

Romanikielen opetuksen etäyhteyksiä hyödyntävä pilottihanke vuosille 2023–2030 on sekä Rompo 3- ohjelman että Romanikielen elvytysohjelman keskeinen toimenpide-ehdotus. Vastaavan hankkeen avulla saamen kielten oppilasmäärä perusopetusta täydentävässä kolmen saamen kielen opetuksessa kolminkertaistui vuodesta 2018 lähtien. Romanikielen opettajien määrä laskee koko ajan, mikä puolestaan vähentää romanikielen oppijoiden määrää.

60 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024–2026
<p>Toteutetaan erillisrahoituksella valtakunnallinen romanikielen etäyhteyksiä hyödyntävä pilottihanke. Varmistetaan, että kunnat voivat hakea valtionavustusta perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävän romanikielen opetuksen järjestämiseen. Tiedotetaan romanihuoltajia romanikielen opintojen mahdollisuudesta. Pilottihankkeeseen liitettävää digi- ja etäpedagogiikkaa hallitsevien romanikielen opettajien koulutusta on käsitelty edellisessä toimenpiteessä.</p>	<p>OKM, OPH, opetuksen ja koulutuksen järjestäjät.</p>	<p>Romanikieltä opiskelevien oppilaiden määrä.</p>	

Oppimateriaalia romanikielen opetukseen on valmistettu pitkään Opetushallituksessa osana vähälevikkisen oppimateriaalin tuotantoa. Elvytettävä kieli joutuu ns. kilpailemaan kiristyvistä resursseista muiden vähälevikkisten oppimateriaalien joukossa. Oppimateriaalit ovat maksullisia tuotteita, joita Opetushallitus myy niitä tarvitseville.

Step koulutus, (Kirkkopalvelut ry) hakee ESR+ rahoitusta yhdessä Suomen Romanifoorumin kanssa. Hankkeeseen liittyy koulutuksellisia elementtejä, verkkopedagogiikka ja digiosaaminen. Salon seudun romanit ry toteuttaa toimenpidettä lastenkerhona, johon kuuluu romanikielen opetustunteja. Puhutun romanikielen välittäminen tuleville sukupolville nähtiin toimeenpanotyöpajassa tärkeänä.

61 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Suunnitellaan ja toteutetaan erillisrahoituksella romanikielen oppimateriaalikonaisuus varhaiskasvatuksesta aikuisopintoihin. Kokonaisuus sisältää muun muassa oppikirjoja, digitaalista aineistoa, pelejä ja videoita sekä opettajan tukimateriaalin äänitteineen ja käytännön toteutusvinkkeineen.	OPH, mahdolliset muut kustantajat sekä oppimateriaalin tekijät	Oppimateriaalin määrä.	Toteutuu
62 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024–2026
Lisätään romanikielen ja -kulttuurin näkyvyyttä mediassa kielen elvyttämisen tärkeimmälle kohderyhmälle eli lapsille. YLE jälkiäänittää sarjan lastenohjelmia romanikielille. Selvitetään mahdollisuudet tuottaa romanikielisiä keskustelu- ja perheohjelmia myös yksityiselle tv-kanavalle.	YLE, valtakunnallinen romanijärjestö.	Romanikielisten ohjelmien määrä.	
63 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Hyödynnetään sosiaalisen median tarjoamat mahdollisuudet romanikielen monipuoliseen käyttöön. Toteutetaan romanikielinen keskustelupalsta sosiaalisessa mediassa. Toimitetaan lapsille ja nuorille suunnattuja romanikielisiä videoita ja muuta aineistoa romaniperheiden käyttöön.	Valtakunnallinen romanijärjestö	Romanikielisen sosiaalisen median toteuttaminen, käytön aktiivisuus.	

Kansainvälinen romanipolitiikka

Kansainväliset toimielimet antavat suosituksia, joita Suomi toimeenpanee muiden maiden kanssa. Ulkoministeriö huolehtii Rompo3:n toimeenpanossa siitä, että Suomi toimeenpanee ja seuraa kansainvälisiä ihmisoikeuslinjauksia. Ulkoministeriöstä on edustaja myös valtakunnallisessa Romaniasiain neuvottelukunnassa. [Euroopan neuvosto \(EN\) on romaniulkopolitiikan keskeisin kansainvälinen toimija](#). EU:n toiminta ei kuulu ulkopolitiikkaan, vaan EU-linjauksien toimeenpanosta ja seurannasta vastaavat asianomaisten hallinnonalojen ministeriöt yhteistyössä romanipolitiikkaa yhteen sovittavan STM:n kanssa.

Romaniasioissa kaikki Suomea koskeva valtiontasoinen toimeenpano ja seuranta tehdään yhteistyössä Sosiaali- ja terveysministeriön kanssa ja niin kutsuttu ”kansainvälinen romanipolitiikka” vie ison osan STM:n erityisasiantuntijan/ROK:n pääsihteerin työajasta.

Romanikansalaisyhteiskunnalla on merkittävä rooli myös kansainvälisessä romanityössä.

Käynnissä olevat toimenpiteet:

Suomen romaniyhdistys ry on mukana monissa [kansainvälisissä hankkeissa](#) niin nuorten kuin aikuisväestön osalta mm. vaikuttamis-, osallisuus- ja ihmisoikeusasioissa.

Suomen Romaniyhdistys seuraa Suomen romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa ja laatii siitä romanijärjestöjen ja -asioita ajavien kansalaisjärjestöjen näkökulmasta maaseurantareportteja vuosina 2021-2025. Seurantaprosessi on osa Euroopan laajuista Roma Civil Monitor (RCM)-hanketta, joka toteutetaan 26 maassa. Yhdistys osallistui 2017-2020 RCM-pilottihankkeeseen. Raportit ovat luettavissa romaniyhdistyksen nettisivulta sekä englanniksi että suomeksi. Seuraava raportti julkaistaan keväällä 2024.

[Elämä ja Valo yhdistys](#) on tehnyt pitkään lähetys- ja kehitysyhteistyötä eri puolilla maailmaa.

UM ja STM/ROK osallistuvat holokaustin muiston vaalimista suojelevan International [Holocaust Remembrance Alliance-järjestön \(IHRA\)](#) toimintaan.

[Euroopan neuvoston suositus jäsenvaltioilleen \(CM/Rec 2020\)2](#) lisätä tietoutta romanien historiasta opetussuunnitelmiin ja oppimateriaaleihin. Suosituksen toimeenpano on tärkeä osa romaneihin kohdistuvan rasismien ja syrjinnän vastaista Rompo3-toimintalinjaa vuosien 2023-2026 aikana.

Euroopan neuvoston (EN) lisäksi [Euroopan yhteistyö ja turvallisuusjärjestö \(ETYJ\) tekee romanityötä](#). Suomen ulkomaanedustustoista Bukarest ja Budapest ovat tärkeitä romanityössä Romanian ja Unkarin suurilukuisten romaniväestöjen takia. Suomi toimii ETYJin puheenjohtajamaana vuonna 2025.

Romaninaisten ja -nuorten voimaannuttaminen ja osallisuus on strateginen Suomen romaniulkopolitiikan kärki.

64 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2030
Tuetaan suomalaisten romanijärjestöjen ja -toimijoiden, erityisesti romaninuorten ja -naisten, valmiuksia osallistua eurooppalaiseen yhteistyöhön sekä tuetaan romanijärjestöjen välisen yhteistyön vahvistamista.	UM, STM , OM yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa.	Toimintakaudella raportoidaan selkeät toimenpiteet, joiden kautta osallistumisen valmiuksia ja osallisuutta tuetaan. Romanitoimijoille on järjestetty koulutuksia kv.-romanipolitiikkaan liittyen.	
Selvitetään ja edistetään mahdollisuuksia pohjoismaisen ja Itämeren alueen romaniyhteistyön lisäämiseen.	STM		
65 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Suomesta lähetetään (sekondeeraus) asiantuntijoita kansallisen ja kansainvälisen hakumenettelyn kautta kehittämään eurooppalaista romani-politiikkaa.	UM	Suomi on tarjonnut nimitettäväksi asiantuntijoita ja osallistunut valittujen asiantuntijoiden lähettämistä syntyviin kustannuksiin.	

66 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2026
Suomi nostaa esiin romanijärjestöjen ja muiden romanien asioita ajavien järjestöjen vaikutusmahdollisuuksia hallitusten välisissä järjestöissä.	UM, STM, OM, muut viranomaiset omilla toimialoillaan.	Romanitoimijoille on järjestetty koulutuksia, jotka mahdollistavat osallistumisen. Tiedotetaan kansainvälisistä tapahtumista laajasti toimijaverkostolle ja kannustetaan suomalaisia toimijoita osallistumaan.	

Romanipolitiikan vaikuttavuuden kehittäminen

67 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2023–2030
Kehitetään romanityön ja -politiikan valtakunnallista ja alueellista rakennetta ja yhteistyötä. Etsitään uusia tapoja tehostaa ja yhdenmukaistaa toimintamalleja ja löytää ratkaisuja alue- ja paikallistason toimeenpanoon romanipoliittisten toimenpiteiden juurruttamiseen ja seurantaan.	STM, AVI, THL, romanijärjestöt, PRT	Vuosittaisilla romaniasiain neuvottelukuntien neuvottelupäivillä on kehitetty konkreettisia toimenpiteitä neuvottelukuntien ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön ja yhteiskehittämisen lisäämiseksi. Rompon seurantakohteita tarkastellaan esim. konsultointia ja fasilitointia hyödyntäen.	Kehitetään romanityön koordinaatiota.

Tällä hetkellä Suomessa toimii parikymmentä paikallisromanityöryhmää (PRT). Alueellisen romanityön kehittäminen on myös oleellista hyvinvointialueiden kanssa tapahtuvan yhteistyön ja palvelujen saavutettavuuden kannalta. Aluehallintoviraston yhteydessä toimii neljä alueellista romaniasiain neuvottelukuntaa.

Alueellisen yhdenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden tukemiseksi romanityön ja -politiikan toteuttamiseen on tarpeellista kehittää uusia menetelmiä ja toimintatapoja. Seuraavat esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat laajoja ja tarvitsevat toteutukseen aikaa, mutta niiden käynnistäminen on hyvä aloittaa Rompo3 -ohjelman toimintakauden alussa.

68 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2026–2030
Digitalisaatiota ja uutta teknologiaa hyödyntäen perustetaan virtuaalinen osaamiskeskus, joka mahdollistaa tiedon keräämisen, tallentamisen, seurannan, raportoinnin ja myös romanien osamisen esille tuomisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi.	STM, OM, OKM, YM, RONK, ARONK, AVI, THL, romanijärjestöt	On kehitetty uusi digitaalinen ratkaisu tiedon keruulle ja tiedon tuottamiselle ja jakamiselle.	THL tarkastelee rahoitusmahdollisuuksia

69 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024–2026
Tuotetaan romanitutkimuksen ja tiedonkeruun eettinen ohjeistus hyödyntäen kriittisen romanitutkimuksen (Critical Romani Studies) perusperiaatteita.	THL, STM, RONK, OM, yliopistot, romanijärjestöt.	Eettinen ohjeistus on tuotettu ja sen noudattamista erilaisissa tutkimuksissa ja tiedonkeruissa seurataan.	THL/HY Aktiivinen toimijuus -hanke

70 Toimenpide-ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024–2030
Osana tiedonkeruualustan perustamista tarkastellaan eri toimijoiden osuutta valtakunnallisen romanipolitiikan tekemisessä. Etsitään alueellisen ja valtakunnallisen romanityön yhdyspinnat ja suunnitellaan työn toteutus näiden kahden eri tason välillä synergiaetuja etsien.	STM, OM, RONK, ARONK, AVI, Kuntaliitto, PRT	Valtakunnallisen romanityön kehittämisen uudelleen tarkastelu on aloitettu ja kehittämisprosessi dokumentoitu.	STM/AVI kehittämissäilyvä 2023. Tulosohjaus 2024 -

71 Toimenpide- ehdotus	Yhteistyötahoja	Seuranta	2024–2030
Kehitetään yhden- mukainen rapor- tointitapa romani- poliittisista toimen- piteistä.	STM, THL, OM, AVI, romanijärjestöt.	Seuranta ja raportointikäytännöt on yh- denmukaistettu ja niistä on yhteisesti sovittu.	Vastuutahot sitou- tavat ja yhteistyö- tahot tarkastelevat rahoitusmahdolli- suuksia.
Perusoikeusviraston indikaattorien yhteensopivuus Suomen vastaavien kanssa/mukautta- minen			

Lopuksi – yhdessä tekemällä on mahdollista onnistua!

Toimeenpanosuunnitelman tavoitteena oli kuvata eri yhteistyötahojen romanipoliittisia toimia ja toimintaan käytettäviä resursseja sekä tarjota ehdotuksia seurantakohteiksi, jotta STM:n olisi helpompi johtaa romanipolitiikkaa kokonaisuutena. Toimeenpanosuunnitelma tarjoaa yhteistä kuvaa STM:n ja valtionneuvoston eri hallinnonalojen sekä muiden toimijoiden kanssa yhdessä tehtävästä romanipolitiikasta.

Suomella on erinomaiset mahdollisuudet säilyttää edelläkävijäasemansa EU:n romanipolitiikassa. Romanipolitiikan toimeenpanoon osallistuvat valtioneuvoston hallinnonalat ja palvelujärjestelmä ymmärtävät velvoitteensa. Universaali palvelujärjestelmä takaa romaneille yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä palvelujen piiriin, mikäli tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen ja kulttuurisen moninaisuuden huomioimiseen kiinnitetään huomiota strategisesti merkittävällä tasolla.

Hyvät väestösuhteet romanien ja muun väestön välillä lisäävät yhteiskuntamme henkistä kriisinkestävyyttä ja kokonaisturvallisuutta. Yksilöiden ja yhteisöiden yhdenvertaisuus ja osallisuus sekä palvelujärjestelmän toiminta parantavat suomalaisen yhteiskunnan sosiaalista kestävyyttä. Väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden ja turvallisuuden strateginen tietojohdaminen tarkoittaa, että sen tueksi kehitetyt parhaat käytännöt, tietotuotteet ja työkalut otetaan käyttöön palvelujärjestelmän eri tasoilla.

Nämä toimeenpanosuunnitelmassa kuvatut toimet osoittavat, että romanien yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen vuoteen 2030 mennessä on vielä matkaa, mutta tavoitteet ovat realistisia, ja jotkut tavoitteista edellyttävät lisäpanostusta, kun taas toiset edellyttävät ainoastaan toimintatapojen hienosäätämistä.

ISSN pdf: 2242-0037
ISBN pdf: 978-952-00-5669-8

Sosiaali- ja
terveysministeriö

stm.fi/julkaisut
julkaisut.valtioneuvosto.fi